

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра біоресурсів, аквакультури та природничих наук

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ПИЛИПЧУК ТАРАС ГЕННАДІЙОВИЧ

УДК 639.2.052

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ**

207 «Водні біоресурси та аквакультура»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ Тарас ПИЛИПЧУК

Керівник роботи:
Ірина КОВАЛЬЧУК
к. вет. наук

Житомир – 2024

АНОТАЦІЯ

Пилипчук Т. Г. Нормативно-правове регулювання аквакультури в Україні.
– Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 207 – Водні біоресурси та аквакультура. – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

У кваліфікаційній роботі подано дослідження нормативно-правового регулювання аквакультури в Україні, описано проблемні питання законодавчої бази, розглянуто та проаналізовано основні Закони України, постанови, накази Кабінету Міністрів України, інші нормативно-правові акти, щодо регулювання діяльності галузі аквакультури.

Ключові слова: аквакультура, водойми, законодавство, нормативно-правове забезпечення.

ANNOTATION

Pylypchuk T. G. Regulatory and legal regulation of aquaculture in Ukraine. – Qualification work in the form of a manuscript.

Qualification work for the bachelor's degree in speciality 207 – Aquatic bioresources and aquaculture – Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The qualification work presents a study of the legal regulation of aquaculture in Ukraine, describes the problematic issues of the legislative framework, reviews and analyses the main laws of Ukraine, resolutions, orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine, other regulatory acts on the regulation of aquaculture.

Key words: aquaculture, water bodies, legislation, regulatory support.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	7
1.1. Аквакультура – сектор агропромислового комплексу держави	7
1.2. Проблеми нормативно-правового забезпечення аквакультури	10
РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМА, МЕТОДИКА ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТУ ДОСЛІДЖЕННЯ	13
2.1. Програма досліджень	13
2.2. Методика проведення досліджень	13
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	15
3.1. Аквакультура – види та напрями галузі	15
3.2. Нормативно-правове забезпечення аквакультури	18
3.3. Державна політика у сфері рибного господарства	22
ВИСНОВКИ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	26

ВСТУП

Поліпшення державної політики у сфері аквакультури, удосконалення законодавчої бази, нарощування обсягів виробництва продукції аквакультури – головна мета реформи рибної галузі. Значну роль у її реформуванні посідає створення сприятливих умов для розвитку аквакультури та марикультури у тому числі. Серед іншого, важливим кроком стало затвердження удосконаленої форми звітності у секторі аквакультури, яка пристосована до європейських стандартів збору та обробки статистичних даних, що сприятиме ефективності обміну інформацією з різними галузевими міжнародними організаціями, у тому числі з ФАО. Поліпшена форма звітності охоплює всі види об'єктів аквакультури – риби, ракоподібні, молюски, водорості [25].

Аквакультура є важливою галуззю агропромислового комплексу України, яка за умови раціонального використання водних біооб'єктів, технологій, залучення інвестицій, впровадження і дотримання законодавчої бази у галузі рибальства може наповнити внутрішній ринок рибною продукцією високої якості та достатньої кількості для підтримання продовольчої безпеки України [11].

Актуальність теми. Галузь сільського господарства відіграє важливу роль в економіці держави. Рибогосподарський сектор – один із напрямів сільськогосподарського виробництва. Вирощування гідробіонтів дає можливість отримати високий рівень рентабельності на незначних виробничих площах та мінімальному використанні технічних, сировинних, трудових ресурсів у порівнянні з іншими сферами агропромислового комплексу країни [5, 27].

В більшості країн, в тому числі й Україні, рибному господарству і аквакультурі зокрема, належить провідна роль у забезпеченні продовольчої безпеки, створенні робочих місць, надходженні коштів до місцевих бюджетів.

Тому забезпечення нормативно-правового регулювання галузі аквакультури є актуальним завданням.

Мета кваліфікаційної роботи: проаналізувати стан нормативно-правового регулювання галузі аквакультури в Україні.

Завдання кваліфікаційної роботи:

1. Вивчити види та напрями галузі аквакультури як сектору агропромислового комплексу.

2. Обґрунтувати нормативно-правове забезпечення аквакультури.

3. Провести аналіз державної політики у сфері рибного господарства

Об'єкт дослідження: нормативно-правове регулювання галузі аквакультури в Україні.

Предмет дослідження: Закони України, нормативно-правові акти, постанови Кабінету Міністрів України щодо регулювання галузі аквакультури в Україні.

Методи досліджень: для досягнення завдань використовували загальнонаукові і спеціальні методи досліджень – синтезу та аналізу (дослідження функціонування галузі – системно та за окремими складовими; вивчення закономірностей, перспектив та тенденцій запровадження нормативно-правових актів та діяльності Держрибагенства).

За темою кваліфікаційної роботи опубліковано три тези.

1. Ковальчук І. І., Пилипчук Т. Г., Антонюк А. С. Діяльність держрибагенства в умовах воєнного стану в Україні : зб. наук. праць науково-практичної конференції «Технології. Наука. Практика – 2023» : 7 грудня 2023 р., Житомир : Поліський національний університет, 2023. С. 65–67.

2. Сурімі – сировина для виготовлення імітованих рибних продуктів / Ковальчук І.І. та ін. Зб. наук. праць XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. «Екологія. Наука. Практика – 2022» : 21 травня, 2022 р. Житомир : Поліський національний університет, 2022. С. 69–70.

3. Пилипчук Т. Г. Аквакультура і оренда рибогосподарських водних об'єктів : зб. наук. праць XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. «Екологія. Наука. Практика – 2022» : 21 травня, 2022 р. Житомир : Поліський національний університет, 2022. С. 71–73.

Отримані результати проведеного дослідження рекомендовано використовувати у розробці навчально-методичного забезпечення, навчально-науковому процесі кафедри біоресурсів, аквакультури та природничих наук, а також в практичній діяльності за відповідним фахом.

Структура та обсяг роботи: Робота виконана на 28 сторінках комп'ютерного тексту, містить вступ, три основні розділи, висновки та список використаної літератури, що нараховує 28 літературних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Аквакультура – сектор агропромислового комплексу держави

Аквакультура – одна з найдавніших ремесел. Галузь аквакультури розвивалась впродовж багатьох сторіч та поступово інтегрувалась в соціально-економічне, природне та культурне середовища діяльності людини. Її ріст і розвиток базувався на традиційних знаннях фермерів, їх позитивному досвіді, аналізі помилок, бажанні задовольнити потреби у продуктах харчування тощо.

Під впливом науково-технічного прогресу в ХХ–ХХІ століттях аквакультура зазнала значних змін. В сучасних умовах цей сектор виробництва розвивається швидкими темпами у всьому світі та забезпечує більшу половину світового обсягу риби [18].

Проте розвиток аквакультури має ряд негативних факторів, серед яких: конфлікти між власниками та користувачами водних і земельних ресурсів, сумнівний вибір ділянок для рибогосподарської діяльності, знищенням або погіршенням стану екосистем, використанням хімічних речовин та певних ветеринарних засобів у рибництві, неконтрольованим впливом на природні популяції «втікачів» із штучних водойм або їх частин тощо [18].

Військові дії на території нашої держави спричинили руйнування інфраструктури та напрацьованих виробничих і соціальних відносин, пошкоджень зазнали майно та техніка тощо. Також істотний вплив на галузь мають проблеми, які не пов'язані з війною, адже спостерігались в нашій державі і раніше, серед них: зміни клімату, відсутність державного стимулювання бізнесу, пільгового кредитування, страхування об'єктів аквакультури, витратні та складні процедури оформлення документації

необхідної для ведення підприємницької діяльності у галузі аквакультури [4, 24].

У 2022 році Держрибагенством було проведено опитування щодо проблем, які виникли рибогосподарських підприємств під час війни. Так, 20 % опитаних суб'єктів аквакультури постраждали внаслідок бойових дій (руйнування споруд, устаткування, загибель маточного поголів'я, товарної риби тощо). В цілому збитків зазнали 72 % респондентів. Більшість серед опитаних мали проблеми з логістикою – транспортуванням, реалізацією продукції, постачанням рибопосадкового матеріалу, кормів; також скоротився асортимент та обсяги виробництва продукції. Так, станом на кінець 2022 року з 3987 суб'єктів аквакультури працювало лише 1547 (тобто 39 % від загальної кількості), ними вирощено 14630,2 тонни водних біоресурсів [24].

Відтворення водних біоресурсів. Пріоритетним завданням для держави в умовах війни є відтворення водних біоресурсів, оскільки вони є стратегічним резервом продуктів харчування. Штучне культивування риби спрямоване на підтримку водної екосистеми, формування промислових запасів, забезпечення запитів підприємств з переробки риби.

У 2023 році зариблення водою відбувалось за рахунок державного бюджету – 252 тис. екземплярів дунайського лосося та струмкової форелі; громадських організацій, користувачів водних біоресурсів, благодійних внесків, коштів компенсацій та за місцевими програми – понад 0,37 млн екземплярів молоді риб; а також підприємств які працюють у відповідності з Режимом СТРГ (спеціального товарного рибного господарства) – понад 10 млн екземплярів різновікової молоді риб [25]. .

Для ведення аквакультури необхідно мати певні знання з розведення, утримання, вирощування гідробіонтів, саме вони визначають напрямки, види, зміст технологічних прийомів ведення галузі. Суб'єктам господарювання спочатку необхідно визначитись з напрямом аквакультури (товарний, відтворювальний чи надання рекреаційних послуг). Залежно від обраного

напряму чи наявного водного фонду варто визначитися з технологічними складовими (екстенсивна, інтенсивна, напівінтенсивна аквакультура), видом отримуваної продукції (індустріальна, випасна, ставова), наступний крок – формування бізнес-плану або програми діяльності, які базуються на кошторисі витрат, організаційно-технологічних параметрах виробництва, прогнозуванні ризиків, прибутку, визначенні ринків реалізації. Далі необхідно набути правового статусу – юридичної або фізичної особи підприємця [1]. Способи застосування водних об’єктів або водних ресурсів подані на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Способи застосування водних об’єктів/водних ресурсів

Стаття 14 Закону України «Про аквакультуру» передбачає, що «для ведення аквакультури юридичним або фізичним особам можуть надаватись водні об’єкти, рибогосподарські технологічні водойми, частини водних об’єктів (виключно для розміщення садкових господарств) та акваторії (водний простір) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України. Суб’єкт аквакультури для здійснення рибогосподарської діяльності має отримати право на використання водних ресурсів для можливості створення умов, необхідних для життя гідробіонтів»

[10]. З цією метою можуть використовуватись приватні або орендовані водні об'єкти технологічні рибогосподарські пристрої (плавучі садки, колектори для моллюсків, установки замкненого водопостачання тощо).

Отже, зміст аквакультури визначається Законодавством України і базується на наступних аспектах: державному стимулюванні виробництва продукції, охороні екосистем, раціональному використанні водних ресурсів, забезпеченні продовольчої безпеки.

1.2. Проблеми нормативно-правового забезпечення аквакультури

Правові основи регулювання ресурсних правовідносин в Україні регламентуються статтею 14 Конституції України, у якій власністю Українського народу проголошено землю, атмосферне повітря, надра, водні та інші природні ресурси, включно з водними біоресурсами [19]. Ця ж концепція закладена і в головних профільних Законах України «Про аквакультуру», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них», Земельному та Водному кодексах України [7, 10–13, 17], що регламентують питання, які пов'язані із земельними та водними правовідносинами для потреб аквакультури. Окремими законодавчими актами регламентуються майнові питання правового регулювання використання гідротехнічних та інших споруд для потреб аквакультури [26]. Наразі є потреба у науковому аналізі сучасного стану законодавства України щодо галузі аквакультури в умовах воєнного стану. Зокрема, Шовкун Ю. В. пропонує внесення змін до чинних актів, зокрема доповнити Закон України «Про аквакультуру» впровадженням нових форм використання водойм [28].

Загалом діяльність галузі рибного господарства регулюється понад тридцятьма законами України. Провідна роль у розробці нормативно-правових

актів належить Міністерству екології та природних ресурсів України (зараз Мінекономіки) та Кабінету Міністрів України. Згідно результатів проведеної оцінки нормативно-правових актів відповідно до методики Rolling Review, із досліджених 243 актів – 19 мали ознаки незаконних (7,8 %), 87 – неактуальні (36 %) та виявлено значну кількість актів, які поєднують ознаки неактуальності та незаконності [16].

Зміна керівників профільного органу виконавчої влади, передавання функцій з формування галузевої державної політики у різні міністерства, суперечливі нормативні акти, вимушене невикористання акваторій Чорного та Азовського морів внаслідок збройної агресії росії, небезпека руйнації інфраструктури та загибель поголів'я рибницьких господарств внаслідок війни поглиблюють ризики стагнації галузі. Разом з тим рибництво, поряд з такими галузями як тваринництво та рослинництво, відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави [26].

З огляду на дослідження А. Ріпенко, О. Настіної основними проблемами нормативно-правового забезпечення рибальства (промислового) та аквакультури в Україні є:

1. Тінізація галузі – за підрахунками близько 70 % вилову водних біооб'єктів не обліковується. Загрозливим є і «любительський промисел» (рибалки-любители проводять понаднормовий вилов – більше 5 кг, з метою реалізації). Обсяги такого вилову не обліковуються і не враховуються за будь-якими показниками.

2. Чинне законодавство характеризується відсутністю механізмів державного контролю за діяльністю рибо господарств. Відповідно це унеможливорює збір достовірних звітних даних суб'єктів господарської діяльності, що в свою чергу затримує моніторинг та блокує планування галузі.

3. Відсутність правового регулювання частин водних об'єктів для аква- та марикультури в цілому послаблює галузь. За винятком певних положень ЗУ «Про аквакультуру» [10].

4. Відсутність регулювання правового режиму рибозахисних та інших гідротехнічних споруд, які необхідні для врегулювання роботи суб'єктів аквакультури. Фактично, переважна їх більшість перебуває на балансі окремого підприємства та застосовується безпідставно та без оформлення відповідних документів.

5. Відсутній механізм компенсації збитків рибогосподарствам від проведення робіт на землях водного фонду та відсутній алгоритм реалізації контролю Держрибагентством за проведенням таких робіт. Збитки від незаконного проведення такого виду робіт Держрибагентством не нараховуються через відсутність нормативних документів. Цей недолік галузевого законодавства створює умови для недоотримання бюджетом значних сум, уповільнює розвиток галузі [26].

Отже, описані вище проблеми є в першу чергу наслідком неналежного правового регулювання відсутності узгодженості між чинними нормативно-правовими актами, оскільки фактично галузь впродовж років не мала системної державної політики.

РОЗДІЛ 2

ПРОГРАМА, МЕТОДИКА ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Програма дослідження

1. Аналіз літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи.
2. Дослідження проблем нормативно-правового забезпечення аквакультури.
3. Вивчення видів та напрямів галузі аквакультури як сектору агропромислового комплексу.
4. Аналіз нормативно-правового забезпечення та державної політики в аквакультурі

2.2. Методика проведення дослідження

Робота виконувалась впродовж 2023–2024 року.

Матеріалом для проведення дослідження слугували аналіз літературних джерел, Законів України, Земельного та Водного кодексів, постанов Кабінету Міністрів, накази Мінагрополітики та інші нормативно-правові акти.

Схема проведення досліджень подана на рисунку 2.1.

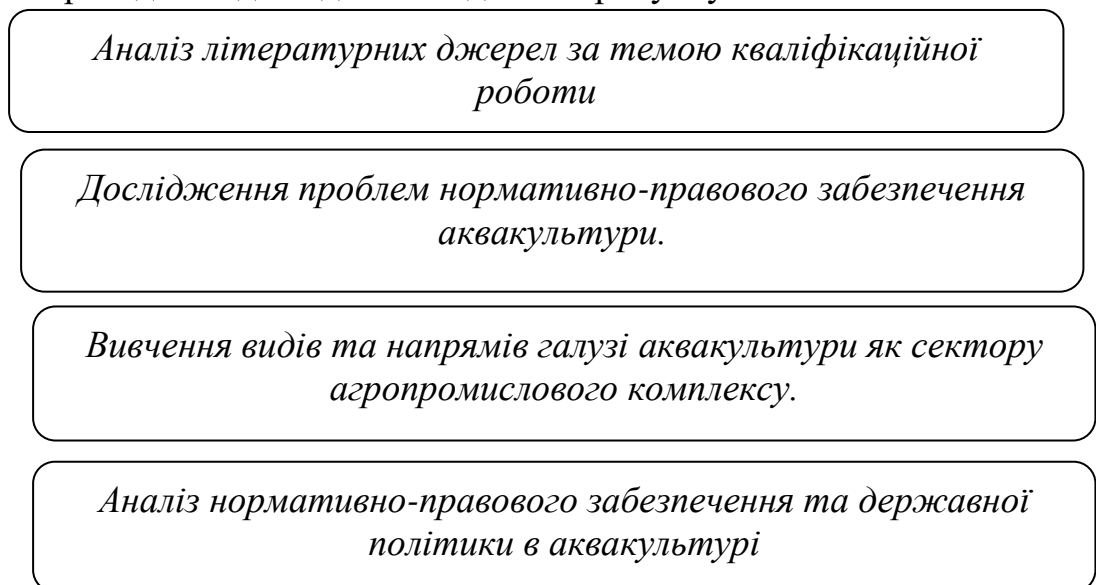

Рис. 2.1. Схема проведення досліджень.

Під час виконання роботи було застосовано загально-наукові методи досліджень.

Характеристика предмету досліджень. Процеси Євроінтеграції, що відбуваються в нашій державі, сприяють вивченню досвіду та ефективності ведення галузі аквакультури в інших державах, стимулюють відповідальність держави та суб'єктів господарювання до дотримання законодавства. Діяльність аквакультури, регламентується низкою Законів України, Земельним та Водним кодексами, постановами Кабінету Міністрів, наказами Мінагрополітики та інші нормативно-правовими актами.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Аквакультура – види та напрями галузі

Аквакультура – це галузь сільськогосподарського виробництва, що спеціалізується на штучному вирощуванні та утриманні водних біоресурсів у частково або повністю контрольованих умовах з метою отримання продукції, її реалізації, а також відтворення об'єктів аквакультури, ведення селекційно-племінної роботи, акліматизації, збереження біорізноманіття гідробіонтів тощо [2, 8].

Відповідно до напрямів діяльності розрізняють аквакультуру:

- товарну (одержання товарної продукції та її реалізація);
- відтворення (розведення і вирощування гідробіонтів з метою їх відтворення);
- рекреаційну.

Товарна аквакультура. Провідними напрямками отримання товарної аквакультури є: випасна, ставова, індустріальна.

Випасна аквакультура характеризується екстенсивним вирощуванням водних біооб'єктів (практикується вселення різновікових груп у рибогосподарські водні об'єкти або їх частини з метою підвищення ефективності їх біопродукційного потенціалу). Технологічні водойми при цьому не використовуються, зариблення проводять в окремі типи природних і штучних водойм (водосховища, озера, кар'єри, водойми-охолоджувачі), негативний вплив на навколишнє середовище за цього методу не спостерігається [3, 6].

За ставової аквакультури рибу розводять в штучних ставах (одамбовані, балочні, руслові стави, рибогосподарські технологічні водойми), які відокремлені від материнських водних об'єктів або їх частин; обводнені

торфові кар'єри, які почали використовувати як рибницькі господарства (риборозплідники, нерестово-вирощувальні, товарні та повносистемні).

Індустріальна аквакультура (в. т. ч. марікультура) – гідробіонтів вирощують у рибницьких басейнах, садках, акваріумах, частинах водойм із використанням спеціального технологічного обладнання (колекторів для молюсків, плавучих садок, установок замкненого водопостачання) тощо. Тобто даний вид аквакультури характеризується розведенням водних об'єктів у водоймах індустріальних підприємств, басейнових та рециркуляційних господарствах [2, 3].

Так, за ставової та індустріальної аквакультури, її об'єктів вирощують у штучно створених, контрольованих (частково або повністю) умовах. При цьому застосовують інтенсивні або напівінтенсивні форми ведення господарства [2].

В останні роки в підприємницькій діяльності аквафермерів користуються популярністю рециркуляційні аквасистеми (РАС) або установки замкненого водопостачання (УЗВ). Широке застосування напрямку індустріальної аквакультури власники рибницьких господарств пояснюють замкненістю системи, що сприяє контролю технологічного процесу (через механізацію та комп'ютеризацію), а також створенню штучних умов для культивування нетрадиційних гідробіонтів, що дає можливість значно розширити асортимент продукції [3].

Аквакультура відтворення. Штучне розведення і вирощування гідробіонтів з метою їх відтворення, що пов'язане з подальшим вселенням їх у різні водойми, проводиться суб'єктами аквакультури за рахунок коштів Державного бюджету, місцевих бюджетів відповідно до затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері рибного господарства, а також власних коштів суб'єктів господарювання.

Усі об'єкти відтворення аквакультури, що вселені у водойми в результаті їх штучного розведення з метою збереження біорізноманіття, відновлення природних популяцій, поповнення їх запасів є державною власністю [9].

Рекреаційна аквакультура – один з перспективних напрямків аквакультури, що характеризується веденням рибогосподарської діяльності з метою оздоровлення, відпочинку на воді, екологічного та естетичного виховання населення, спортивних змагань, риболовлі тощо. Для надання вищеперерахованих послуг суб'єкт аквакультури, у межах наданих у користування водних об'єктів, визначає місце, де можна проводити певний вид діяльності. Рекреаційні послуги у секторі аквакультури можуть надаватись як на платній так і на безоплатній основі [9].

Отже, залежно від організаційно-технологічного процесу та інтенсифікації ведення діяльності розрізняють наступні види господарств:

- екстенсивний (вирощування на природних кормових ресурсах певної акваторії);
- напівінтенсивний (вирощування з частковою підгодівлею);
- інтенсивна (вирощування із застосуванням новітніх технологій).

Залежно від організації і завершеності вирощування водних об'єктів виділяють наступні господарства:

- повносистемні (базуються на проходженні всіх етапів життєвого циклу – від інкубації до отримання товарної продукції);
- неповносистемні (включають лише частину процесу розведення – вирощування малька або товарної продукції).

Традиційними об'єктами аквакультури в Україні є: короп, білий, строкатий товстолобики, білий амур, карась, лин, сом, щука, райдужна форель, осетер, стерлядь; перспективні об'єкти – теляпія, вугор, молюски, ракоподібні.

3.2. Нормативно-правове забезпечення аквакультури

Особливість ведення аквакультури полягає в тому, що в порівнянні з іншими напрямками сільсько-господарського виробництва, у ній використовуються водні ресурси. Ця особливість і визначає напрями, види, форму і зміст діяльності галузі. Законодавство України регламентує зміст аквакультури, який характеризується наступними складовими:

- раціональне використання джерел аквакультури;
- стимулювання державою виробництва продукції з гідробіонтів;
- охорона екосистем;
- гарантування продовольчої безпеки країни [1, 8, 20].

Основні положення розвитку та функціонування аквакультури, основи правової діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у галузі аквакультури регламентуються Законом України «Про аквакультуру» № 5293-VI від 08.09.2012, у чинній редакції від 28.04.2023 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2989-IX від 21.03.2023 [10].

Закон «Про аквакультуру» є основним Законом, але крім нього є ще й інші Закони, які регулюють діяльність галузі рибного господарства в Україні, серед них:

- Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» № 3677-VI від 08.07.2011. Закон регламентує основну діяльність та державне регулювання в галузі рибного господарства, збереження, раціональне використання водних ресурсів, взаємовідносини між органами державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктами господарської діяльності у водних об'єктах або їх частинах, внутрішніх морських водах, територіальному морі, континентальному шельфі та відкритому морі [11].

- Закон України «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» № 486-IV від 06.02.2003. Закон встановлює правові і

організаційні засади положення забезпечення якості та безпеки риби, інших водних біооб'єктів, продукції виготовленої з них для здоров'я та життя населення, а також запобіганню шкідливого впливу на навколишнє середовище при вилові, переробці, фасуванні, експорті [12].

- Закон України «Про тваринний світ» № 2894-III від 13.12.2001. відповідно до Закону: «Тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей. В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь в Україні за участю підприємств, установ, організацій і громадян здійснюються заходи щодо охорони, науково обґрунтованого, невиснажливого використання і відтворення тваринного світу» [13].

- Закон України «Про Червону книгу України» [14].

- Водний кодекс України № 213/95-ВР від 06.06.1995, згідно якого: «Усі води (водні об'єкти) на території України є національним надбанням Українського народу, однією з природних основ його економічного розвитку і соціального добробуту. Водні ресурси забезпечують існування людей, тваринного і рослинного світу і є обмеженими та уразливими природними об'єктами» [7].

- Земельний кодекс України № 2668-III від 25.10.2001 [17].

Відповідно до вищенаведеного Закону «Про аквакультуру» суб'єктами аквакультури є юридичні та фізичні особи, що здійснюють рибогосподарську діяльність. Вони мають право користуватися господарськими водними об'єктами, рибогосподарськими технологічними водоймами, акваторією внутрішніх морських вод, територіального моря, землями водного фонду для провадження аквакультури [10].

Разом з тим, суб'єкти господарської діяльності зобов'язані подавати до Держрибагенства звітну інформацію, щодо обсягів виробництва продукції аквакультури. Дана інформація подається у відповідності до форм, затверджених наказом Мінагрополітики від 21.03.2012 № 141, із змінами внесеними наказом Мінагрополітики від 03.12.2013 № 714 «Про затвердження форми звітності № 1А-риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20__ р.» та інструкції щодо її заповнення». З метою первинного обліку на кожному технологічному етапі вирощування аквакультури, вилову товарної продукції, затверджені спеціальні форми первинної документації (наказ Мінагрополітики № 362 від 19.06.2012) [2, 22]. Форми звітності подані нижче:

1. Форма № А-01 «Акт № _____ про переведення поголів'я з групи в групу».
2. Форма № А-02 «Відомість про наявність ремонтного поголів'я (за видами риб) _____».
3. Форма № А-03 «Відомість про наявність маточного поголів'я (за видами риб) _____».
4. Форма № А-04 «Журнал отримання статевих продуктів від маточного поголів'я».
5. Форма № А-05 «Журнал спостережень за інкубацією ікри».
6. Форма № А-06 «Акт № _____ про результати інкубації ікри».
7. Форма № А-07 «Відомість про результати нересту».
8. Форма № А-08 «Акт № _____ про результати підрощування личинки».
9. Форма № А-09 «Акт № _____ про розведення живих кормів».
10. Форма № А-10 «Акт № _____ про зариблення».
11. Форма № А-11 «Зведена відомість про зариблення».
12. Форма № А-12 «Відомість про результати контрольного лову».
13. Форма № А-13 «Акт № _____ про облов».
14. Форма № А-14 «Зведена відомість облову».
15. Форма № А-15 «Акт № _____ умовного визначення кількості риби в необловлених водних об'єктах».

16. Форма № А-16 «Акт № _____ на вибуття поточних біологічних активів рибництва (загибель риби)».
17. Форма № А-17 «Графік спуску та облову ставів, садків, басейнів, лотків, інших об'єктів».
18. Форма № А-18 «Акт № _____ про внесення добрив».
19. Форма № А-19 «Акт № _____ про підготовку нерестових ставів».
20. Форма № А-20 «Лімітно-забірна картка на корми для риб».
21. Форма № А-21 «Відомість про годівлю риби і витрати кормів».
22. Форма № А-22 «Акт № _____ визначення справедливої вартості продукції аквакультури (ікра, личинки, мальки, цьоголітки, однорічки, ремонтний молодняк, плідники, товарна риба)» [22].

Виконання цього наказу суб'єктами господарювання сприяє запровадженню повноцінної системи організації обліку продукції аквакультури на всіх етапах технологічного циклу.

Зони аквакультури або рибацтва та рибопродуктивності за регіонами, затверджені Наказом Мінагрополітики № 45 від 30.01.2013. Чітке дотримання цих зон є умовою передачі в оренду суб'єктам господарювання водних об'єктів. Цим наказом встановлюється продуктивність 1 га виробничих потужностей, які залежать від кліматичних умов з обов'язковим врахуванням ведення технологічних процесів (екстенсивний/напівінтенсивний/інтенсивний) вирощування товарної риби та природної продуктивності водойм [2, 21].

Крім того підприємці зобов'язані надавати інформацію стосовно розведення нових немісцевих видів гідробіонтів, подати науково-біологічне обґрунтування його доцільності, а також дотримуватися під час здійснення заходів із вселення, інтродукції, переселення, акліматизації, реакліматизації водних організмів вимог Законів України. Також суб'єкти господарювання зобов'язані проводити заходи з профілактики виникнення захворювань, терапії (у випадку їх виникнення) та загибеллю гідробіонтів, попереджати

несанкціоноване (у т. ч. випадкове) потрапляння генетично змінених, немісцевих, чужорідних організмів у водні об'єкти [2, 21].

3.3. Державна політика у сфері рибного господарства

Центральним органом виконавчої влади, завданням якого є реалізація державної політики у секторі рибного господарства та рибної промисловості, охорони, відтворення та використання водних біоресурсів, контроль рибальства, меліорації земель та використання державних водогосподарських об'єктів тощо є Держрибагентство [23].

У структурі Держрибагентства перебуває двадцять шість територіальних органів. У зв'язку із окупацією, тимчасово не функціонують управління Держрибагентства, які перебувають на цих територіях (Крим, Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська області). Крім того, тридцять сім державних підприємств і установ, напрямами діяльності яких є: рибництво, рибальство, розвиток гідротехнічної меліорації земель перебувають у сфері управління Держрибагентства [24].

Оновлення нормативно-правової бази галузі. Держрибагентство впродовж 2023 року розробило двадцять сім нормативно-правових актів з метою реформування галузі рибного господарства та приведення нормативно-правової бази галузі у відповідність до стандартів ЄС, серед яких: Закон України – 1, актів Кабінету Міністрів України – 9, наказів Мінагрополітики – 17. Серед них:

- Закон України № 2898 від 21.03.2023 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного регулювання в галузі рибного господарства, збереження та раціонального використання водних біоресурсів та сфери аквакультури»;

- постанова Кабінету Міністрів України № 1076 від 13.10.2023 «Про

реалізацію експериментального проєкту щодо запровадження декларування права на промислове рибальство та дослідний вилов в електронній формі»;

- постанова Кабінету Міністрів України № 1042 від 29.09.2023 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів»;

- розпорядження Кабінету Міністрів України № 402-р від 02.05.2023 «Про схвалення Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках»;

- постанова Кабінету Міністрів України № 1151 від 03.11.2023 «Деякі питання оренди гідротехнічних споруд»;

- постанова Кабінету Міністрів України № 1347 від 22.12.2023 «Деякі питання здійснення спеціального використання водних біоресурсів»;

- наказ Мінагрополітики № 1284 від 15.06.2023 «Про затвердження Правил промислового рибальства в басейні Чорного моря»;

- наказ Мінагрополітики № 785 від 10.04.2023 «Про затвердження Правил промислового рибальства у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах)»;

- наказ Мінагрополітики № 1818 від 17.10.2023 «Про затвердження Вимог до рибоприймального пункту»;

- наказ Мінагрополітики № 1655 від 11.09.2023 «Про затвердження форми звітності у сфері аквакультури та інструкції щодо її заповнення» [25].

Також на розгляді у Верховній Раді України перебуває питання приєднання України до Угоди про заходи держави порту з недопущення, стримування та ліквідації незаконного, непідзвітного та нерегульованого рибальства.

В минулому році Держрибагентством розроблено проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про моніторинг риболовних суден та Порядку функціонування системи дистанційного контролю риболовних суден», продовжено роботу над проєктом Закону України «Про забезпечення простежуваності походження водних біоресурсів та продукції, виробленої з простежуваних видів водних біоресурсів». З метою цифровізації галузі рибного господарства розроблено проєкт постанови Кабінету Міністрів України, згідно якого пропонується провести експеримент з 01 січня 2024 року по 31 грудня 2025 року щодо забезпечення правової діяльності галузі в електронній форі, зокрема через засоби Єдиного державного вебпорталу електронних послуг або Єдиної державної електронної системи управління галуззю рибного господарства (Е-риба) [15, 25].

Отже, впродовж останніх років було прийнято та удосконалено ряд нормативно-правових документів, які передбачають дотримання міжнародних договорів у сфері рибного господарства, впорядкованого використання водних біоресурсів, посилення їх охорони, запобігання незаконному рибальству.

ВИСНОВКИ

1. Зважаючи на реалії військового стану, післявоєнну відбудову необхідно привести вітчизняне законодавство у галузі аквакультури у відповідність до вимог ЄС, що пришвидшить залучення до галузі інвестицій та розвитку міждержавного та приватного партнерства.

2. Потребує розробки нових або удосконалення існуючих нормативно-правових актів питання боротьби з незаконним, нерегульованим та невідзвітним рибальством та запровадження ефективних систем контролю щодо охорони, використання, відтворення водних біоресурсів шляхом модернізації моніторингу риболовних суден.

3. Розроблена на вимогу Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» Єдина державна електронна система управління галуззю рибного господарства забезпечила подання декларацій суб'єктами господарювання, надання/отримання адміністративних послуг в електронній формі, мінімізувало корупційні ризики.

4. Зміни, внесені ЗУ № 2989-IX від 21.03.2023, що набрали чинності 28.04. 2023 створили умови для електронних аукціонів для отримання права промислового вилову риби, а прозорий механізм торгів забезпечує однакові умови конкуренції та доступ до ринку нових суб'єктів

Список використаних джерел

1. Аквакультура: з чого розпочати? URL : https://darg.gov.ua/_akvakuljtura_z_chogo_0_0_0_8315_1.html
2. Аквакультура, її види та напрями. Законодавча база. URL : https://chrk.darg.gov.ua/_akvakuljkura_jiji_vidi_ta_0_0_0_1651_1.html
3. Аквакультура (рибництво). URL : <https://bumtca.com.ua/akvakultura-ribnictvo/>
4. Аквакультура під час війни: приховані резерви. URL : <https://ukraine-oss.com/akvakultura-pid-chas-vijny-pryhovani-rezervy/>
5. Аналіз динаміки структури ВВП України. Прогноз на 2020-2022 рр. Capital Times. URL : <https://www.capital-times.com/ua-ua/analysis-of-ukraines-gdp-dynamics>
6. Ваш гід в законодавстві України. URL : https://kodeksy.com.ua/pro_akvakul_turu/1.htm
7. Водний кодекс України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/z950213?an=5>
8. Гончарова О. В., Кутіщев П. С. Аспекти формування потенціалу та розвитку української аквакультури на фоні євроінтегрування інноваційних рішень. Водні біоресурси та аквакультура. Видавничий дім «Гельветика». 1 (13). 2023. С. 73–83.
9. Законодавство. URL : <https://законодавство.com/zakon-ukrajiny/stattya-napryami-vidi-120705.html>
10. Закон України «Про аквакультуру». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5293-17#Text>
11. Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів». URL : <https://ips.ligazakon.net/document/t113677?an=4>

12. Закон України «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них». URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T030486?an=840657>
13. Закон України «Про тваринний світ». URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T012894?an=4>
14. Закон України «Про Червону книгу України». URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/t023055?an=94&ed=2022_12_13
15. Запуск експериментального проєкту «е-Риба» стартує 18 жовтня. URL : <https://interfax.com.ua/news/economic/941580.html>
16. Зелена книга: Аналіз рибної галузі України URL: https://cdn.regulation.gov.ua/25/f6/76/71/regulation.gov.ua_GB_fish.pdf
17. Земельний кодекс України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T012768?an=590447>
18. Кожура Л. О. Особливості правового регулювання сфери аквакультури в Україні. Юридичний вісник. Одеса : Гельветика. 2021. № 1. С. 132-137.
19. Конституція України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
20. Надання експертно-дорадчих послуг у сфері аквакультури. URL : <https://agrochamber.lviv.ua/news/843-nadannia-ekspertno-doradchykh-posluh-u-sferi-akvakultury>
21. Наказ «Про затвердження Зон аквакультури (рибництва) та рибопродуктивності по регіонах України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-13#Text>
22. Наказ «Про затвердження спеціальних форм первинної документації для суб'єктів рибного господарства в галузі аквакультури». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-12#Text>
23. Положення про Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. URL : https://darg.gov.ua/_polozhennja_0_13_menu_0_1.html

24. Публічний звіт т.в.о. голови Держрибагенства України за 2022 рік.
URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_fish_2022.pdf
25. Публічний звіт т.в.о. голови Держрибагенства України за 2023 рік.
URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_fish_agensy1_2023.pdf
26. Ріпенко А. І., Настіна О. І. Проблеми нормативно-правового забезпечення рибальства та рибництва в Україні. Юридичний електронний науковий журнал. №9. 2022. С. 191-196.
27. Циганок О. Хто врятував українську економіку в 2020 році. 30 грудня 2020. URL : <https://thepage.ua/economy/kto-spas-ukrainskuyu-ekonomiku-v-2020-godu>
28. Шовкун Ю.В. Правове регулювання рибництва в Україні: автореф. Дис.. канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2016. 20 с.